

***teumaris rustica*, taxon *affinis* (KUNZE, 1818)**

Spécimen examiné: I.R.S.N.B., Collection générale, ex-Coll. Dongé: France, Yvelines, Chaville, pas de date, 1♀ (d'une série de 2♂♂ et 2♀♀).

Symphysocérie unilatérale, affectant les articles 8 et 9 de l'antenne gauche. L'article 8 raccourci d'environ 1/3 par rapport à la normale, non ankylosé, un peu fusionné au 9e. L'article 9 également plus court d'environ 1/3 par rapport à la normale, probablement ankylosé, à base large. Les autres articles ne présentent aucune particularité. Pilosité et microsculpture de ces deux articles normales. Cette méiomélie antennaire étant la moins remarquable des cas tératologiques exposés ici, aucun dessin n'est joint.

Auteurs consultés

BALAZUC J., 1947. - La tératologie des Coléoptères et expériences de transplantation chez *Tenebrio molitor* L. *Mémoires du Muséum national d'Histoire naturelle* (Paris), Nouvelle série, XXV, 293 pp., 223 figs.

BATESON W., 1894. - *Materials for the Study of Variation*. London, MacMillan & Co., vol. 1, 598 pp., 209 figs.

BØVING A.G., 1906. - *Bridag til Kundskaben om Donaciin - Larvernes Naturhistorie*. Med Figuren I Teksten Og 7 Tavler I Oktav. København, H. Hagerups Forlag, 263 pp

BØVING A.G., 1911. - Natural History of the larvae of Donaciinae. *International Revue der gesamten Hydrobiologie und Hydrographie*, Biol. Suppl. 1, 1-108 pp., 7 tab., 70 figs.

CAPPE DE BAILLON P., 1927. - *Recherches sur la Tératologie des Insectes*. Encyclopédie Entomologique, série A, VIII, P. Lechevalier (Paris), 291 pp., 85 figures, 9 planches.

CAPPE DE BAILLON P., 1931. - *Recherches sur la Tératologie des Insectes II. La descendance des Monstres de Phasmides*. Encyclopédie Entomologique, série A, VIII, P. Lechevalier (Paris), 300 pp., 215 figures, 7 planches.

KRAATZ G., 1877. - Weitere Bemerkungen zu den auf Tafel 1, n° 2, Fig. 1-33 abgebildeten Körpertheilen missgebildeter Käfer. *Deutsche Entomologische Zeitschrift*, 21 (1): 58-63.

Bulletin S.R.B.E./K.B.V.E., 139 (2003) : 183-186

***Canthophorus impressus* in België naast of in plaats van *C. dubius*
(Heteroptera: Cydnidae)**

Berend AUKEMA

Plantenziektenkundige Dienst, Sectie Entomologie, Postbus 9102, 6700 HC, Wageningen, Nederland (e-mail: b.aukema@minlnv.nl).

Abstract

Available Belgian material of *Canthophorus dubius* (Scopoli) all appeared to belong to *C. impressus* (Horváth), a species hitherto not recorded from Belgium. The occurrence of *C. dubius* in Belgium could not be confirmed. Literature data on biology and distribution of the species are summarized.

Samenvatting

Al het beschikbare Belgische materiaal van *Canthophorus dubius* (Scopoli) bleek bij nader onderzoek te behoren tot *C. impressus* (Horváth), een soort die nog niet eerder uit België werd vermeld. Het voorkomen van *C. dubius* in België kon niet bevestigd worden. Literatuurgegevens over biologie en verspreiding van de soort worden samengevat.

Résumé

Tous les exemplaires belges de *Canthophorus dubius* (Scopoli) que nous avons pu examiner appartiennent en fait à *Canthophorus impressus* (Horváth), une espèce non encore recensée en Belgique. La présence en Belgique de *C. dubius* n'a donc pas pu être confirmée. Les données de la littérature sur la biologie et la distribution de *C. impressus* sont résumées.

Inleiding

In Midden-Europa komen vier soorten van het genus *Canthophorus* voor, waarvan *C. melanopterus* (Herrich-Schaeffer, 1835) en *C. mixtus* Asanova, 1964 een donkergekleurde membraan bezitten en *C. dubius* (Scopoli, 1763) en *C. impressus* (Horváth, 1881) lichtgekleurde membranen. De laatste twee zouden gezien hun verspreiding ook in België voor kunnen komen, maar tot op heden werd alleen *C. dubius* als zodanig vermeld (LETHIERRY & PIERRET, 1879, 1892; COUBEAUX, 1891; BOSMANS, 1975; SLOSSE, 1997; BAUGNÉE *et al.*, 2003).

De ontdekking dat in Engeland niet *C. dubium* voorkwam, zoals altijd verondersteld, maar *C. impressum* (NAU, 2002), vormde aanleiding om ook het Belgische *Canthophorus*-materiaal nader te onderzoeken.

Materiaal

Het volgende materiaal stond voor onderzoek ter beschikking:

West-Vlaanderen: De Panne, 1.IV.1918 [DS7161], leg. Vreurick, 1♂ (KBIN); Oostduinkerke [DS7763], Oostvoorduin, 13.VIII.1982, leg. R. Bosmans, 3♀♀ (KBIN); Westende [DS8367], VIII.1911, leg. A. Koller, 1♀ (KBIN).

Luik: Rocherath [LA0890], 14.VI.1980, leg. R. Bosmans, 1♀ (KBIN).

Luxemburg: Carlsbourg [FR4929], VI.1870, 1♂, 1♀ (KBIN); Carlsbourg, "8137", leg. F. Achille, 1♂ (KBIN).

Gepubliceerd materiaal dat niet te achterhalen was:
West-Vlaanderen: Koksijde, St-Idesbald [DS7462], 30.VII.1955, leg. J. Petit, in aantal op *Thesium humifusum* (MARÉCHAL & PETIT, 1957); Koksijde [DS7462], Belvédère, bodemval, 12.VI-13.IX.1996, leg. W. Slosse (SLOSSE, 1997); Oostduinkerke [DS7763], Oostvoorduin, 1993, bodemval, leg. W. Slosse (SLOSSE, 1997).

Brussel: Watermael [ES9929], 1900 (SCHOUTEDEN, 1900).

Namen: Clermont-lez-Walcourt [ER96], 1940 (BOSMANS, 1975).

Identificatie

Canthophorus dubius (Fig. 1) en *C. impressus* zijn uiterlijk niet of nauwelijks van elkaar te onderscheiden. De mannetjes zijn met zekerheid van elkaar te onderscheiden aan de "terminale Anhänge der Vesica" (STICHEL, 1961; WAGNER, 1966; RIEGER, 1973), zoals weergegeven in figuur 2.

Sinds de publicatie van RIEGER (1997) is het bovendien ook mogelijk om de vrouwtjes van beide soorten betrouwbaar van elkaar te onderscheiden op

Fig. 1. *Canthophorus dubius* (Foto E. Wachmann, Berlin).

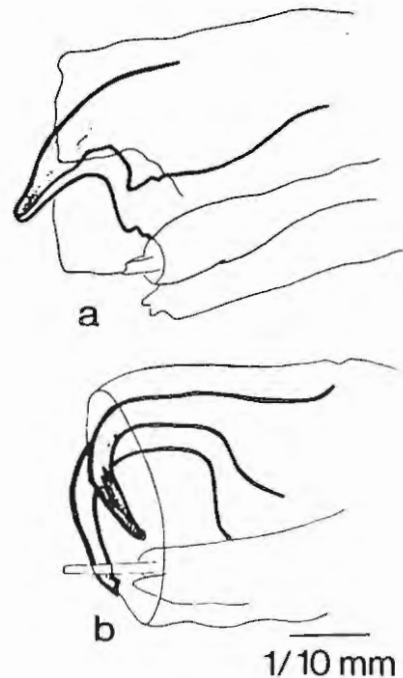

Fig. 2. Uiteinde van de vesica. a: *Canthophorus dubius*, b: *C. impressus* (Tekening Chr. Rieger, Nürtingen).

grond van de ringvormige sklerieten van de spermatheca (Fig. 3).

Alle onderzochte exemplaren bleken tot *Canthophorus impressus* te behoren in plaats van tot *C. dubius*, zoals tot dusverre aangenomen. Het voorkomen van *C. dubius* in België is dan ook twijfelachtig, maar omdat niet al het Belgische materiaal onderzocht kon worden, niet met zekerheid uit te sluiten.

Biologie en levenscyclus

Canthophorus impressus leeft in Zuid-Engeland monofaag op liggend bergglas (*Thesium humifusum*) en is daardoor in haar verspreiding beperkt tot droge, kalkrijke gronden. In de duinen van West-Vlaanderen is liggend bergglas gezien de waarnemingen van Petit (in MARÉCHAL & PETIT, 1957) en Bosmans (pers. mededeling) ongetwijfeld de waardplant. Liggend bergglas, ook wel bekend als duinbergglas, is echter een Westeuropese soort, die voorkomt van Spanje tot in Zuid-Engeland en die in de Nederlandse duinstreek de noordoostelijkste voorpost van haar beperkte areaal heeft (WEEDA *et al.*, 1985). Elders komen dan ook uitsluitend andere bergglassoorten als waardplant in aanmerking. TAMANINI (1961) geeft voor Noord-Italië *Thesium bavarum* en *Thesium montanum* op als waardplanten en WAGNER (1966) vermeldt haar van alpenbergglas (*Thesium alpinum*) op grotere hoogte in de Alpen, de Pyreneeën en gebergtes in de Balkan. HEISS (1977) vond haar in Noord-Tirol nog tot op 2500 m hoogte op deze waardplant. SCHUSTER (1979), STEHLÍK (1983) en STEHLÍK & VAVŘÍNOVÁ (1993) geven vlasbladig bergglas (*Thesium linophyllum*) op als waardplant in respectievelijk Zuid-Duitsland (Schwaben), Tsjechië (Moravië) en Slowakije. Volgens RIEGER & STRAUSS (1992) komen in Baden-Württemberg zowel *C. dubius* als *C. impressus* doorgaans op *Thesium bavarum* voor en werd *C. impressus* daarnaast éénmaal op weidebergglas (*Thesium pyrenaicum*) aangetroffen. Veel oude waardplantgegevens van *C. dubius* hebben ongetwijfeld betrekking op *G. impressus*, omdat de laatste vroeger niet herkend werd en bijvoorbeeld ook uit Baden-Württemberg pas sinds 1973 bekend is, ondanks het feit dat ze daar algemener voorkomt dan *C. dubius* (RIEGER & STRAUSS, 1992). Incidenteel worden in de literatuur ook andere planten dan *Thesium* als waardplanten vermeld, maar dat heeft vermoedelijk uitsluitend betrekking op toevallige "verblijfsplanten". Wilde marjolein (*Origanum vulgare*) zou mogelijk een alternatieve waardplant zijn (SOUTHWOOD & LESTON, 1959). Liggend bergglas is bovendien een teer, onopvallend plantje, dat makkelijk over het hoofd wordt gezien. SLOSSE (1997) ving *C. impressus* op twee plekken in bodemvallen in de duinen van West-Vlaanderen, maar noemt de waardplant niet in de vegetatiebeschrijvingen van de vangplekken, terwijl Bosmans haar op één van dezelfde plekken (Oostvoorduin) in aantal op liggend bergglas ving.

Canthophorus impressus heeft een univoltiene levenscyclus. Adulten overwinteren geaggregeerd onder bladstrooisel in de nabijheid van de

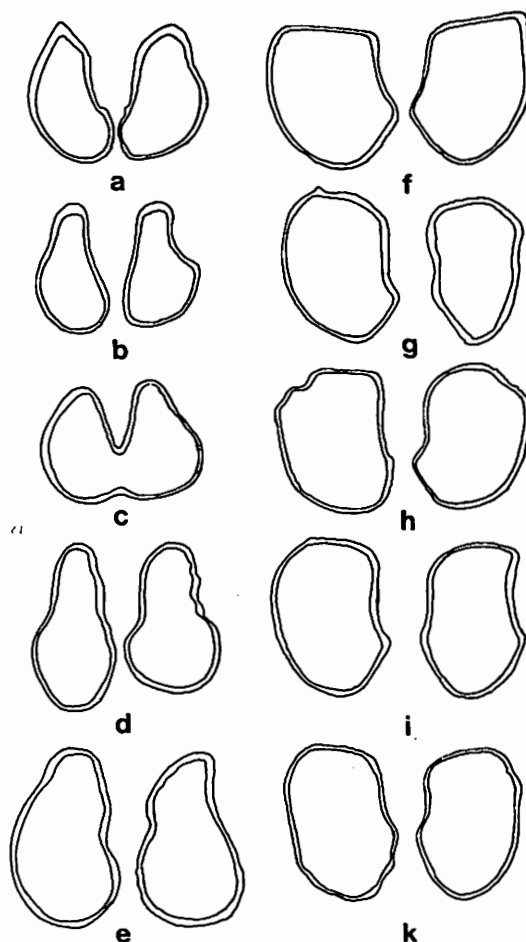

Fig. 3. Ringvormige sklerieten van de spermatheca van verschillende herkomsten. a-e: *C. impressus*; f-k: *C. dubius* (Tekening Chr. Rieger, Nürtingen).

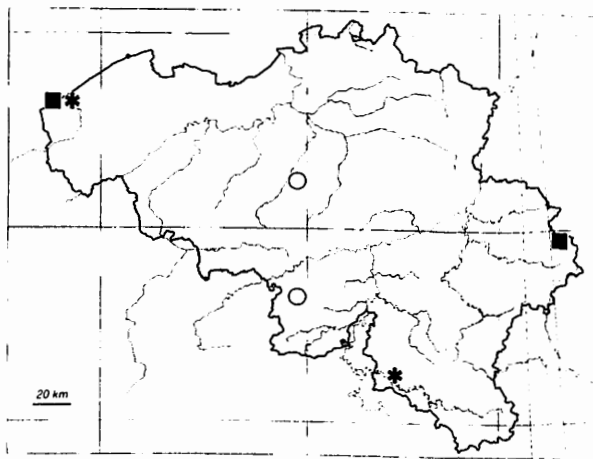

Fig. 4. Verspreiding van *Canthophorus impressus* in België. * voor 1950: 2 vindplaatsen; ■ na 1950: 3 vindplaatsen, ○: onbevestigde waarnemingen.

waardplant en komen in het voorjaar te voorschijn op het moment dat de waardplanten bloeien. De larven zijn aanwezig tot halverwege de zomer en komen samen voor met de overwinterde adulten, die lang leven (SOUTHWOOD & LESTON, 1959).

Verspreiding

Canthophorus impressus heeft een euraziatische verspreiding en komt in Europa voor in Albanië, België (Fig. 4), Bosnië-Herzegovina, Bulgarije, Croatië, Duitsland, Engeland, Frankrijk, Hongarije, Italië, Joegoslavië, Macedonië, Moldavië, Oostenrijk, Polen, Roemenië, Rusland (niet in het noorden), Slowakije, Slovenië, Tsjechië, Oekraïne en Zwitserland. In Azië is de verspreiding beperkt tot Armenië, Kazachstan, Mongolië en Siberië (LIS, 1999). Ze werd niet aangetroffen in Luxemburg (REICHLING & GEREND, 1994) en in Nederland (AUKEMA, 1989 en aanvullende publicaties). Het voorkomen in Nederland is onwaarschijnlijk, omdat de waardplanten daar ontbreken, of in het geval van liggend bergglas, extreem zeldzaam zijn (één recente vindplaats in de Zuid-Hollandse duinen bij Katwijk). In Engeland komt de soort voor in het zuidoosten werd ze tot voor kort eveneens verward met *C. dubius* (NAU, 2002). Uit het Duitse Nordrhein-Westfalen worden alleen oude vondsten van voor 1925 van *Canthophorus dubius* vermeld (KOTT & HOFFMANN, 1992), maar de identiteit van dit materiaal is mogelijk nooit zeker vastgesteld.

Dankwoord

R. Bosmans, Gent, stelde zijn materiaal beschikbaar en via J. Bruers en G. Viskens kon ik beschikken over het materiaal van het KBIN te Brussel. M. Dethier, Luik, verzorgde de Franse samenvatting. De tekeningen en foto werden door respectievelijk door Chr. Rieger (Nürtingen) en E. Wachmann (Berlin) ter beschikking gesteld. J.-Y. Bagnée, Gemboux, maakte de verspreidingskaart.

Bibliografie

- AUKEMA B., 1989. - Annotated checklist of Hemiptera-Heteroptera of The Netherlands. *Tijdschrift voor Entomologie*, 132: 1-104.
- BAUGNÉE J.-Y., DETHIER M., BRUERS J., CHÉROT F. & VISKENS G., 2003. - Liste des punaises de Belgique (Hemiptera Heteroptera). *Bulletin van de koninklijke belgische Vereniging voor Entomologie* 139: 41-60.
- BOSMANS R., 1975. - Voorkomen van de Belgische wantsen I. *Biologisch Jaarboek Dodonea*, 43: 78-89.
- COUBEAUX E., 1891. - Énumération des hémiptères de Belgique. I. Hémiptères hétéroptères. *Bulletin et Comptes-Rendus des Séances de la Société entomologique de Belgique*, 1891: cccxxxviii-cccxcv.
- HEISS E., 1977. - Zur Heteropterenfauna Nordtirols (Insecta: Heteroptera) VI: Pentatomoidea. *Veröffentlichungen der Museum Ferdinandeum in Innsbruck*, 57: 53-77.
- KOTT P. & HOFFMANN, H.-J., 1992. - Die Wanzen von Nordrhein-Westfalen (Hemiptera, Heteroptera). *Entomologische Mitteilungen aus dem Lössbecke-Museum und Aquazoo*, 6: 91-119.
- LETHIERRY L., 1892. - *Revue des hémiptères de Belgique*. Laroche-Delattre, Lille, 27 pp.
- LETHIERRY L. & PIERRET E., 1879. - Premier essai d'un catalogue des hétéroptères de Belgique. *Annales de la Société entomologique de Belgique*, 22: 5-23.
- LIS J.A., 1999. - Burrower bugs of the Old World - a catalogue (Hemiptera: Heteroptera: Cydnidae). *Genus*, 10: 165-249.
- MARÉCHAL P. & PETIT J., 1957. - Insectes intéressants récoltés par le "Cercle des Entomologistes liégeois" (Liste 1957). *Lambillionea*, 57: 55-62.
- NAU B.S., 2002. - *Canthophorus dubius* (Scopoli) (Hem., Cydnidae) in Britain are *C. impressus* Horváth. *Entomologist's monthly Magazine*, 318: 148.
- REICHLING L. & GEREND R., 1994. - Liste des Hétéroptères du Grand-Duché de Luxembourg. *Bulletin de la Société des Naturalistes luxembourgeois*, 95: 273-286.
- RIEGER Chr., 1993. - *Canthophorus impressus* Horv. in Württemberg (Heteroptera, Cydnidae). *Veröffentlichungen der Landesstelle für Naturschutz und Landschaftspflege Baden-Württemberg*, 41: 134-135.
- RIEGER Chr., 1997. - Ergänzungen zur Faunistik und Systematik einiger Wanzen in Baden-Württemberg (Insecta, Heteroptera) 2. *Carolinea*, 55: 43-48.
- RIEGER Chr. & STRAUSS G., 1992. - Neunachweise seltener und bisher nicht bekannter Wanzen in Baden-Württemberg (Insecta Heteroptera). *Jahresheft der Gesellschaft für Naturkunde*, 147: 247-263.
- SCHOUREDEN H., 1900. - Note sur les hémiptères de Belgique. *Annales de la Société entomologique de Belgique*, 44: 456-461.
- SCHUSTER G., 1979. - Wanzen aus Südbayern sowie aus den benachbarten Gebieten Baden-Württembergs und Österreichs (Insecta, Heteroptera). *Bericht der naturforschenden Gesellschaft Augsburg*, 34 (166): 1-55.
- SLOSSE W., 1997. - Bijdrage tot de kennis van de verspreiding van wantsen (Heteroptera) in West-Vlaanderen. *Phegea*, 25: 141-151.
- STEHLÍK J.L., 1983. - Results of the investigations on Hemiptera in Moravia made by the Moravian Museum (Pentatomoidea II). *Acta Musei Moraviae, Scientiae naturales*, 66 (1981): 97-122.
- STEHLÍK J.L. & VAVŘÍNOVÁ, 1993. - Results of the investigations on Heteroptera in Slovakia made by the Moravian Museum (Pentatomoidea II). *Acta Musei Moraviae, Scientiae naturales*, 77 (1992): 157-208.
- SOUTHWOOD T.R.E. & LESTON D., 1959. - *Land and water bugs of the British Isles*. Warne, London, xi, 438 pp.
- STICHEL W., 1961. - *Illustrierte Bestimmungstabellen der Wanzen. II. Europa (Hemiptera-Heteroptera Europaea)* 4: 545-768. Berlin-Hermsdorf.
- TAMANINI L., 1961. - Interessanti reperti emittorologici nella Venezia Tridentina (Hemiptera Heteroptera). *Studi Trentini di Scienze naturali*, 38: 67-130.
- WEEDA E.J., WESTRA R., WESTRA Ch. & WESTRA T., 1985. - *Nederlandse oecologische Flora. Wilde planten en hun relaties* 1. IVN, Amsterdam, 304 pp.
- WAGNER E., 1996. - Wanzen oder Heteropteren I. Pentatomorpha. *Die Tierwelt Deutschlands*, 54: i-vi, 1-235.